

บ้าน

ความหมาย

บ้าน (Home) หมายถึง ที่อยู่อาศัยและหน่วยสังคมอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันของครอบครัว รวมทั้งบทบาทและบรรยากาศของบ้าน ที่ส่งผลกระทบต่อทุกคนในครอบครัว

การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่ยั่งยืน ภายใต้ระเบียบ ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ ขนบประเพณีและกฎหมายเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สามารถทำให้บ้าน มีศักยภาพเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกสืบต่อไปได้ ไม่น้อยกว่าดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน บ้านโดยทั่วไปมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะบ้านมีบทบาทนานาประการที่เกี่ยวข้อกับชีวิตจิตใจของคน ซึ่งในที่นี้จะนำมากล่าวถึงโดยสังเขปแต่เฉพาะบทบาทและความสำคัญของบ้านในฐานะเป็นที่อยู่อาศัย ในฐานะที่เป็นหน่วยสังคม และบทบาทของบ้านในด้านการอบรมเลี้ยงดูและการศึกษา อันเป็นบทบาทที่ส่งผลกระทบต่อความเจริญงอกงามและพัฒนาการของแต่ละคน

บ้านในฐานะที่อยู่อาศัย

บ้านเป็นที่อยู่อาศัยอันเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิต บ้านแม้จะมีรูปแบบโครงสร้างและขนาดที่ต่างกัน แต่โดยทั่วไปแล้วก็เป็นที่กินอยู่หลับนอนพักผ่อน ให้ความสะดวกสบายให้ความปลอดภัย สามารถป้องกันแดด ลม ฝน ฝุ่น ควัน และภัยอันตราย ต่างๆ ได้ มีความแข็งแรงทนทานพอที่จะใช้เป็นที่อาศัยได้ภายในระยะเวลาที่นานพอสมควร นอกจากจะใช้

บ้านเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว อาจใช้ เป็นที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค เก็บรักษาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ผลิต อุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพอีกด้วย บ้านบางแห่งถูกใช้เป็นที่เก็บข้าวของต่างๆ รกรงรัง จนเกือบจะไม่มีที่สำหรับกาอยู่อาศัยพักผ่อนหลับนอนอย่างเพียงพอ ขณะที่บางแห่งใช้บ้านส่วนใหญ่เป็นที่อยู่หลับนอน เป็นห้องครัว ห้องนั่งเล่นพักผ่อนส่วนข้าวของอื่นๆ มีบ้างเท่าที่จำเป็นและจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ นอกจากสภาพภายในบ้านแล้ว สิ่งแวดล้อมภายนอกของบ้านทั้งทางกายภาพและสังคมและวัฒนธรรมก็เป็นส่วนประกอบสำคัญของที่อยู่อาศัย และอาจกล่าวได้ว่า ทั้งสภาพภายในบ้าน และสภาพแวดล้อมของบ้านต่างก็มีส่วนกำหนดความเป็นอยู่ของผู้ที่อยู่ในบ้านเป็นอย่างมาก และบ้านอันเป็นที่อยู่อาศัยนี้โดยทั่วไปสามารถชี้บ่งถึงสภาพความเป็นอยู่ได้ในหลายๆ ประการ เช่น แสดงถึง 1) ความเป็นคนที่มีหลักแหล่ง 2) สถานภาพทางเศรษฐกิจ 3) แบบแผนความเป็นอยู่ 4) สถานภาพทางสังคม 5) อุปนิสัยใจคอ รสนิยม ค่านิยม 6) ความพร้อมในการที่จะประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตเมื่อมีความพร้อมในด้านที่อยู่อาศัย 7) ความมั่นคงของชีวิตครอบครัว 8) อนาคตของครอบครัวและของลูกหลาน เหล่านี้เป็นต้น

บ้านในฐานะหน่วยสังคม

บ้านในความหมายที่ว่า “เป็นหน่วยสังคมอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันของครอบครัว” เป็น

ส่วนสำคัญยิ่งในความรู้ ความเข้าใจเรื่องบ้านของ คนทั่วไป เพราะหากมีเฉพาะที่อยู่อาศัยปราศจาก การอยู่ร่วมกันของครอบครัวเสียแล้ว “บ้าน” ตามความหมายข้างต้นจะไม่มีทางบังเกิดขึ้นมาได้ เปรียบเสมือนมีแต่ร่างกายที่ปราศจากจิตวิญญาณ

หน่วยสังคมอันเกิดจากการอยู่ร่วมกัน ของครอบครัว ตามปกติจะมีลำดับของความเป็น มา ดังต่อไปนี้

1. ความรักใคร่เสน่หาระหว่างชายหญิง
2. การสมรส
3. การอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยา
4. คู่สมรสมีลูก ได้ชื่อ เป็น พ่อ แม่ ลูก

อยู่ร่วมกัน เป็นครอบครัว และมีที่อยู่อาศัยของตนเองหรือเป็นเอกเทศ เป็นบ้านที่สมบูรณ์ ตามความหมาย

หน่วยสังคมครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก เรียกว่า ครอบครัวจุดเริ่มต้น หรือ ครอบครัวเดี่ยว (a nuclear family) และที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย และเครือญาติ เรียกว่าครอบครัวขยาย (an extended family) ครอบครัวเดี่ยวในสังคมไทย ปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัวอย่างชัดเจน ส่วนครอบครัวขยายนับเป็นลักษณะของครอบครัวที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมในสังคมไทย การมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวจุดเริ่มต้นก็ดีหรือเป็นครอบครัวขยายก็ดี ทำให้เกิดเป็นหน่วยสังคมที่มีผลกระทบต่อคนในครอบครัวต่างกัน โดยทั่วไปปรากฏว่า ครอบครัวขยายให้บรรยากาศที่อบอุ่นมั่นคงมากกว่าครอบครัวเดี่ยวและเด็กในครอบครัวขยาย มีความสามารถในการปรับตัวได้ดีกว่า ฯลฯ

สภาพของครอบครัวเป็นอีกลักษณะหนึ่งของบ้าน คือ ครอบครัวอาจมีสภาพสมบูรณ์

หรือไม่สมบูรณ์ในระดับที่ต่างกัน ครอบครัวสมบูรณ์ คือ ครอบครัวที่พ่อ แม่ ลูก อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข ส่วนครอบครัวไม่สมบูรณ์ หรือบ้านแตกนั้น เป็นครอบครัวที่ขาดพ่อ หรือแม่ หรือขาดทั้งพ่อและแม่ อันเกิดจากการหย่าร้าง การทอดทิ้ง การแยกกันอยู่หรือการตายจากกัน เป็นครอบครัวที่ขาดความสุขหรือไม่มีความสุข ความอบอุ่นใจเท่าที่ควร แต่บางครั้งก็มิได้เป็นดังที่กล่าวนี้เสมอไป เพราะตามความเป็นจริงนั้น ปรากฏว่า ครอบครัวสมบูรณ์ที่มีทั้งพ่อ แม่ ลูก อยู่กันพร้อมหน้านั้นอาจเป็นสุขหรือไม่เป็นสุขก็ได้ ส่วนครอบครัวไม่สมบูรณ์หรือบ้านแตกนั้น อาจเป็นบ้านแตกที่เป็นสุข หรือไม่เป็นสุขก็ได้ เช่น เดียวกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และบรรยากาศของครอบครัว ว่าเป็นอย่างไร มีผลกระทบต่อชีวิตจิตใจประการใด

ครอบครัวมีระดับชั้นทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งมักจำแนกออกเป็น สูง กลาง ต่ำ ทั้งนี้เป็นความแตกต่างกันในด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ อำนาจ บารมี ค่านิยม การติดต่อสมาคม ตลอดจนความสำนึกส่วนตัวเกี่ยวกับตำแหน่งฐานะของตนเองและของครอบครัว เมื่อเปรียบเทียบกับผู้อื่นหรือครอบครัวอื่นในชุมชนเดียวกัน หรือชุมชนทั่วไป ครอบครัวฐานะต่ำต้อย ภายใต้อิทธิพลของความกดดันทางสังคมเศรษฐกิจมากที่สุด ความเป็นอยู่ไม่สะดวกสบาย มาตรฐานการครองชีพต่ำ บรรยากาศของครอบครัวไม่เอื้ออำนวยต่อความเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก เด็กมักได้รับการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ฯลฯ ส่วนครอบครัวชั้นกลางมักเข้มงวดกวดขันและตั้งความหวังกับเด็กอย่างมาก ทำให้บรรยากาศในครอบครัวไม่ผ่อนคลายเท่าที่ควร ครอบครัวชั้นสูงมีความพร้อมที่จะตอบสนองความต้องการต่างๆ ของครอบครัว และมีโอกาสที่จะพัฒนา

ก้าวหน้าต่อไป แต่ในกรณีที่เด็กไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่นและความเอาใจใส่จากพ่อแม่เท่าที่ควร เพราะขาดความปรองดองภายในครอบครัว เด็กก็จะกลายเป็นเด็กที่มีปัญหาขึ้นมาได้ เด็กมีปัญหามาจากครอบครัวชั้นสูง นอกจากมีผลเสียต่อตนเองแล้ว บางครั้งก็มีผลกระทบต่อความเป็นธรรมชาติสังคม เพราะเป็นเด็กของครอบครัวที่เหนือกว่าคนอื่นในทุกด้าน ซึ่งรวมทั้งอำนาจและบารมีของครอบครัวด้วย จึงสามารถให้ข้อได้เปรียบของตนเพื่อเอาเปรียบผู้อื่นที่ด้อยกว่า

บทบาทของบ้านในการอบรมเลี้ยงดูและผลของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูเป็นพื้นฐานสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก บรรยากาศในความสัมพันธ์ย่อมจะแสดงให้เห็นว่า บ้านที่เด็กอาศัยอยู่นั้นเป็นอย่างไร เหมาะสมเพียงใด ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข หรือสร้างเสริมประการใด เด็กได้รับประสบการณ์ในระยะต้นของชีวิตอย่างไรและประสบการณ์มีผลกระทบต่อประการใด เพราะความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นว่า เด็กได้รับความพอใจจากพ่อแม่เพียงใดและขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายพ่อแม่ได้รับความพอใจเพียงใดจากเด็กของตน นอกจากนี้ยังช่วยให้ทราบด้วยว่า เด็กได้รับการฝึกฝนให้แสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อคนอื่นอย่างไร ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางสังคมหรือสังคมประภคิต (Socialization) ต่อไปนี้เป็นกรอบรมเลี้ยงดูแบบต่างๆ ที่มักจะพบเห็นกันอยู่โดยทั่วไป

ก. แบบทอดทิ้งละเลย ซึ่งพ่อแม่อาจกระทำโดยการปฏิเสธไม่ให้เด็กได้รับสิ่งที่เด็กต้องการ การดูค่นเด็กต่อหน้าคนอื่น การเมินเฉย การกักขัง การทิ้งให้เด็กอยู่กับคนอื่นเป็นเวลานาน

๑๗๑ เด็กที่ถูกทอดทิ้งมักจะมีพฤติกรรมเรียกร้องความสนใจ โดยในความรู้สึกส่วนลึกแล้วเด็กต้องการจะให้ได้รับความสนใจความรักจากพ่อแม่ แต่เมื่อเด็กยังแสดงออกมาบ่อยครั้งมากเข้า พ่อแม่ก็จะรู้สึกรำคาญมากขึ้น เด็กที่ถูกทอดทิ้งบางครั้งมีความรู้สึกเคียดแค้นและขัดขืน จนกระทั่งทำให้เกิดปัญหาการปรับตัวไม่ได้ขึ้นอีก ปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องที่ต้องไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีปรากฏอีกว่าการทอดทิ้งละเลยยังผลให้เกิดความถดถอยทางร่างกาย สมอองและสังคมขึ้นกับเด็กอีกด้วย

ข. แบบคุ้มครองเด็กมากเกินไป ซึ่งเป็นการปฏิบัติในทางตรงกันข้ามกับการทอดทิ้ง พ่อแม่อาจมีความวิตก เช่นกลัวว่าจะสูญเสียลูกไปหรือลูกจะได้รับอันตราย จึงไม่ยอมให้ลูกห่างไปจากสายตา และไม่ยอมให้คนอื่นมาเกี่ยวข้องกับเด็ก ซึ่งยังผลให้เด็กขาดการติดต่อกับบุคคลภายนอก พ่อแม่บางคนมีความห่วงใยมาก จึงพยายามเฝ้าดูลูกตลอดเวลา ช่วยทำอะไรต่างๆ ให้ลูกจนเลยเวลาที่เด็กควรทำอะไรหรือควรจะได้รับความช่วยเหลืออะไร เด็กเลยไม่มีโอกาสทำอะไรหรือไปไหนมาไหนได้ตามลำพัง

ผลของการกระทำดังกล่าว ทำให้เด็กไม่ได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง เวลาเข้าโรงเรียนก็จะไม่สามารถแข่งขันกับเพื่อนที่มีฐานะระดับเดียวกัน อะไรที่ต้องใช้ความคิดริเริ่มหรืออิสระเสรีของตนเอง ก็จะทำไม่ได้ เพราะไม่เคยทำอะไรด้วยตนเองมาก่อน ดังนั้น เมื่อประสบความล้มเหลว เด็กก็จะเกิดความท้อใจ และเมื่อไม่ต้องการให้เกิดความคับข้องใจ ก็จะหลบเลี่ยงหรือถอยตัวกลับไปอยู่แต่ในบ้าน หรือไม่ก็อาจแสดงกิริยาก้าวร้าวรุนแรงอย่างเปิดเผยออกมา

ค. แบบตามใจ เด็กได้รับทุกสิ่งทุกอย่างที่ตัวเองต้องการ (หากเป็นเรื่องเป็นไปได้) เด็กที่

ถูกตามใจมักกลายเป็นเด็กที่เอาแต่ใจของตนเอง จนกระทั่งถือว่าตนเองนั้นเป็นใหญ่กว่าใครๆ แต่ถึงแม้ว่าเด็กจะแสดงตนออกมาให้เห็นว่าเป็นผู้บงการในครอบครัวก็ตาม จริงๆ แล้วเขายังต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่อย่างมาก เขาสำคัญตนผิดไปจากความเป็นจริง เป็นเด็กที่ไม่เต็มใจจะเข้าร่วมกิจกรรมกับคนอื่น ความเคยชินกับการได้อะไรตามใจตนเองบ่อยๆ เข้า ทำให้เขาทนไม่ได้ รอไม่ได้ คือขาดขันติ เขาจึงไม่สามารถจะทนความคับข้องใจต่างๆ ได้

ง. แบบเบ็ดเตล็ดเข้มงวดมากเกินไป ตรงกันข้ามกับแบบตามใจ กล่าวคือ พ่อแม่จะเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยมากเกินไป ต้องการให้ลูกปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด และจะลงโทษทันทีที่เด็กไม่ปฏิบัติตาม ปกติแล้วพ่อแม่จะกำหนดมาตรฐานไว้ให้ ซึ่งเด็กปฏิบัติตามไม่ได้ เด็กที่ถูกบังคับเข้มงวดมากเกินไปจะเป็นเช่นเดียวกับเด็กที่ได้รับการคุ้มครองและเด็กที่พ่อแม่ตามใจมากเกินไป คือจะกลายเป็นเด็กที่ต้องพึ่งพาพ่อแม่อย่างมาก เพราะเขาถูกพ่อแม่สั่งบังคับให้ทำอะไรๆ ที่เขาทำไม่ได้ และผลที่สุดเมื่อเติบโตขึ้นมจะมีพฤติกรรมทำทนาย ก้าวร้าวรุนแรง เช่นเดียวกับเด็กที่ได้รับการคุ้มครองและการตามใจมากเกินไป

จ. แบบไม่คงเส้นคงวา เกิดขึ้นในเวลาทีพ่อแม่มีความรู้สึกหลายๆ อย่างเกี่ยวกับลูก ทั้งในทางที่ดีและไม่ดีระคนกัน เวลาพ่อแม่รู้สึกเสียใจแค้นหรือโกรธเคืองเด็ก พร้อมๆ กับเกิดมีสำนึกผิดขึ้นมาด้วย ก็จะหันไปให้ความคุ้มครองหรือตามใจเด็กเป็นการชดเชย ความรู้สึกสองจิตสองใจทำนองนี้จะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมแบบไม่คงเส้นคงวา เมื่อเป็นเช่นนี้เด็กก็ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่า พ่อแม่จะว่าอย่างไร หรือ

ทำอะไรในเหตุการณ์หนึ่งๆ ซึ่งจะเป็นเหตุให้เด็กมีความกระวนกระวายใจและรู้สึกไม่แน่ใจ กลายเป็นคนขี้สงสัยลังเลใจ และหวาดระแวงไปในเรื่องอื่นๆ ด้วย ซึ่งจะไม่เป็นผลดีแก่เด็กแต่อย่างใด

การศึกษาที่เด็กได้รับจากบ้าน

พ่อแม่เลี้ยงดูเด็กโดยการตอบสนองต่อความต้องการต่างๆ ของเด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เด็กเติบโตมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความประพฤติ ที่เหมาะสมกับวัยพร้อมกับให้เด็กสามารถช่วยตัวเองได้ มีความเป็นตัวของตัวเองได้เป็นกำลังของครอบครัว เมื่อโตขึ้นก็ให้สามารถเลี้ยงตัวเอง มีอาชีพ มีครอบครัวเพื่อสืบสกุลต่อไป เหล่านี้เป็นส่วนสำคัญอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ โดยหวังว่าเด็กที่เติบโตพร้อมกับการมีพัฒนาการด้านต่างๆ นั้น จะเป็นที่พักของพ่อแม่ในบั้นปลายของชีวิต

ในการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่แบบต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ถึงแม้พ่อแม่จะได้กระทำไปเพื่อความเจริญเติบโตของเด็กเป็นประการสำคัญก็จริง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบส่งผลกระทบที่แตกต่างกันต่อชีวิตจิตใจของเด็ก ผลกระทบที่เด็กได้รับจัดว่าเป็นการเรียนรู้หรือการศึกษาในวัยต้นของชีวิต ไม่ว่าจะผลกระทบนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสียต่อเด็ก ส่วนที่เป็นผลดีจัดว่าเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง ในขณะที่ผลเสียเป็นการศึกษาที่ผิดพลาด ซึ่งทั้งผลดีและผลเสียต่างก็เป็นบทเรียนขั้นพื้นฐานที่มีคุณค่า ในฐานะที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ต่อการเข้าใจชีวิตของแต่ละคน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บทเรียนที่สืบเนื่องมาจากผลกระทบ ซึ่งเด็กได้รับจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ในระยะแรกของชีวิตนั้น

เป็นประสบการณ์ที่สำคัญมาก ซิกมันด์ ฟรอยด์ เป็นผู้ที่เน้นถึงความสำคัญของเรื่องนี้อย่างชัดเจน เขาเป็นผู้เรียกร้องให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการตรวจสอบประสบการณ์ในวัยเด็กของบุคคลวัยผู้ใหญ่ที่เป็นคนไข้ของเขา เพื่อจะได้เข้าใจปัญหาของคนไข้เหล่านั้นอย่างแท้จริง

เมื่อวัยผู้ใหญ่กับวัยเด็กมีส่วนสัมพันธ์กัน เช่นนี้ ก็ย่อมกล่าวได้ว่า การศึกษา การเรียนรู้ที่ได้จากผลกระทบของการอบรมเลี้ยงดู ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความรู้สึก ทักษะคิด ค่านิยม และโมทีฟส่วนตัวตนเอง ได้รับการหล่อหลอมไว้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิต และสืบทอดมาถึงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นการวางรากฐานในด้านบุคลิกภาพและพัฒนาการในขั้นต่อไปของแต่ละคน

บ้านจะมีบทบาทสำคัญเพียงใด ขึ้นอยู่กับความสามารถของครอบครัวในการประกอบภารกิจต่างๆ ตามบทบาทและหน้าที่ในความรับผิดชอบ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ภาระหน้าที่ของครอบครัวหรือของพ่อแม่โดยเฉพาะ นอกจากการดำรงและสืบทอดวงศ์ตระกูล หน้าที่ทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีกิน มีใช้ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ให้มีการพักผ่อนหย่อนใจ และสิ่งจำเป็นต่างๆ แล้วหน้าที่สำคัญส่วนใหญ่ได้แก่การคุ้มครองเด็ก การเลี้ยงดูเด็ก การอบรมสั่งสอนเด็ก การให้การศึกษแก่เด็ก การให้เด็กมีชีวิตความเป็นอยู่ตามฐานะอันควร และการให้เด็กได้เรียนรู้สิทธิและหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้เป็นประการสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ภาระหน้าที่ส่วนมากภายในบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้เด็กได้เรียนรู้ ได้มีการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งพ่อแม่เป็นผู้ให้หรือจัดการให้ จึงอยู่ในฐานะที่เป็นครู และเป็นครูคนแรกในชีวิตของเด็ก ส่วนบ้านก็เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกไปด้วยโดยปริยาย

บรรยากาศของบ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัวเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดบรรยากาศที่มีผลกระทบต่อชีวิตจิตใจของแต่ละคน ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในฐานะ สามี ภรรยา พ่อ แม่ หรือลูก และอาจกล่าวได้ว่า บรรยากาศที่ดีมีผลกระทบในทางที่ดี ส่วนบรรยากาศที่ไม่ดีนั้นย่อมมีผลกระทบในทางที่ไม่ดี เช่นก่อให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจ ความวิตกกังวล ความหวั่นกลัว ความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันและอาจถึงขั้นแตกหักไปในที่สุด ซึ่งจะเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อความงอกงาม ความก้าวหน้าในชีวิต และบ่อยครั้งบรรยากาศที่ไม่ดีทำให้บุคคลเข้ากับคนอื่นไม่ได้ ปรับตัวไม่ได้ กลายเป็นบุคคลที่เป็นภาระของสังคมต่อไปอีก

ก. **บรรยากาศที่ดีของบ้านเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา (พ่อและแม่)** เมื่อทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความรักต่อกันอย่างมั่นคง ต่างฝ่ายต่างเป็นที่รักของกันและกัน มีจิตใจประนีประนอมออมชอม มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะเข้าใจความคิดเห็นต่างๆ ระหว่างกัน ซึ่งจะเป็นการช่วยลดความขัดแย้งและรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันไว้ โดยที่ขณะเดียวกันก็ยังเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงความคิดเห็นของตนเอง นอกจากนี้บรรยากาศที่ดีจะมีได้จากการมีประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน มีจุดประสงค์ร่วมกัน มีความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ร่วมกัน มีบทบาทของแต่ละฝ่ายเข้ากันได้ดี เป็นการเสริมกัน เกื้อกูลต่อกันและเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย ความรู้สึกที่ได้รับจากชีวิตคู่หรือชีวิตครอบครัวก็มีส่วนช่วยให้เกิดบรรยากาศที่ดีของบ้านอย่างมากเหมือนกัน เช่น รู้สึกว่าชีวิตคู่ทำให้เกิดความอบอุ่นมั่นคง ช่วยให้มีพื้นฐานที่ดีสำหรับการเลี้ยงลูก ช่วยให้ความต้องการทาง

จิตใจได้รับการตอบสนองทั้งสองฝ่าย มีอิสระเสรีที่จะพัฒนาตนเองและแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง โดยไม่ทำให้เสียสัมพันธภาพระหว่างกัน ตลอดทั้งการไม่มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของครอบครัวหรือการครองชีพเหล่านี้เป็นประการ สำคัญ

ข. บรรยากาศที่เกิดจากอำนาจตัดสินใจภายในครอบครัว

ศูนย์อำนาจการตัดสินใจภายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นของใครทุกคนในครอบครัวจะได้รับผลกระทบจากศูนย์อำนาจนั้น

ผลกระทบจากศูนย์อำนาจการตัดสินใจย่อมจะมีได้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งในสามทางด้วยกัน คือ 1) ยอมรับปฏิบัติตาม 2) ต่อต้านหรือโต้แย้ง 3) หลีกเลียงไปให้พ้นจากศูนย์อำนาจนั้น แต่จะได้รับความดีเป็นที่พอใจจากทางใดนั้น เป็นเรื่องของการเรียนรู้ประสบการณ์และความสามารถของแต่ละคน ซึ่งในที่สุดแต่ละคนจะได้รับการหล่อหลอมกลมกล่อมกลายเป็นคน “คล้อยตาม” หรือ “ต่อต้าน” หรือ “หลีกเลียง” แล้วแต่กรณี อันเป็นผลรวมของผลกระทบของศูนย์อำนาจ ที่ตนเองได้รับการปลูกฝังไว้แล้วโดยตลอดตั้งแต่ตอนต้นของชีวิต

ศูนย์อำนาจการตัดสินใจของครอบครัวเป็นเกณฑ์กำหนดอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยให้มองเห็นความแตกต่างระหว่างครอบครัว ซึ่งจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ 4 ประเภท คือ 1) ครอบครัวที่บิดาเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจตัดสินใจ 2) ครอบครัวที่มารดาเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจตัดสินใจ 3) ครอบครัวที่ทั้งบิดาและมารดาใช้อำนาจการตัดสินใจร่วมกัน และ 4) ครอบครัวที่ทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเท่าเทียมกัน

แนวโน้มในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นของใคร มากน้อยบ่อยครั้งเพียงใด ย่อมจะได้รับการถ่ายทอดและหล่อหลอมเข้าไปในระบบการคิด การตัดสินใจ และการกระทำของบุคคลที่อยู่ในแวดวงของครอบครัวแต่ละประเภทดังกล่าว จนเป็นลักษณะส่วนตัวอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะแสดงให้เห็นทราบว่า เขาเป็นคนอย่างไรในเรื่องของการใช้อำนาจตัดสินใจภายในครอบครัว รวมทั้งภายนอกครอบครัวด้วย เพราะบรรยากาศประชาธิปไตยก็ดี บรรยากาศอิตาเลียนก็ดี และบรรยากาศของลัทธินิยมประเภทปล่อยปละละเลยก็ดี ต่างก็มีความสัมพันธ์กับพื้นฐานชีวิตของแต่ละคน ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่และบุคคลร่วมครอบครัวประเทศชาติจะก้าวไปสู่ “ประชาธิปไตย” อย่างสมบูรณ์หรือไม่ เพียงใด ก็มีพื้นฐานเบื้องต้นอยู่ใน “บ้าน” เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่ง เพราะบ้านเป็นแหล่งแรกที่เด็กได้เรียนรู้และการถ่ายทอดพฤติกรรมการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในสี่ประเภทดังกล่าว

การส่งเสริมการศึกษาในบ้านด้วยการเสริมสร้างบรรยากาศภายในบ้าน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการศึกษาอบรมที่เด็กได้รับจากบ้านประกอบด้วยความรู้ ประสบการณ์ ทักษะคติ ค่านิยม และทักษะเบื้องต้นในการทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองมากขึ้น เด็กได้เรียนรู้แนวทางประพฤติปฏิบัติตนต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องและบุคคลอื่น เรียนรู้ภาษาและการใช้คำพูดที่เหมาะสมในการสื่อความหมายต่างๆ รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น รู้จักใช้ความขยัน ความอดทน ความเข้มแข็ง ความกล้าหาญ ในการเผชิญเหตุการณ์หรือแก้ปัญหาต่างๆ ฯลฯ เหล่านี้เป็นเรื่อง que เด็กได้รับ

การอบรมบ่มเพาะตลอดมาตั้งแต่วัยแรกของชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาในขั้นต่อไป เด็กจะได้รับการศึกษาส่วนนี้มาน้อยเพียงใด ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ (1) ความสามารถและความพร้อมของเด็ก (2) ความคาดหวังและการปฏิบัติของพ่อแม่ และ (3) ปัจจัยอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งมาตรการต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อส่งเสริมการศึกษาอบรมในบ้าน ณ ที่นี้จะขอเสนอมาตรการเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างบรรยากาศภายในบ้าน เพื่อให้เด็กได้มีแรงจูงใจและความพร้อมที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ มากยิ่งขึ้น

บรรยากาศภายในบ้านอันเกิดจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ดี อันเกิดจากสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกบ้านที่ดี อาจเสริมสร้างได้ในแนวทางต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก) เสริมสร้างด้วยการให้เด็กได้รับความรักความอบอุ่น ซึ่งประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจถึงความรู้สึกของเด็ก ความห่วงใยในสวัสดิภาพความเต็มใจที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล การให้ความช่วยเหลือ และการให้อิสระเสรีแก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีโอกาสได้พัฒนาไปตามศักยภาพ ข้อนี้เป็นหลักการสำคัญที่พ่อแม่อาจนำไปปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม

ข) ให้ความรักแก่เด็กโดยปราศจากเงื่อนไข นั่นคือความรักที่ไม่ขึ้นอยู่กับความประพฤติตัวอย่างไรของเด็ก เป็นความรักที่ไม่ถูกควั่นเมื่อเด็ก “เลว” หรือถูกมอบให้เมื่อเด็ก “ดี” ซึ่งเป็นการยอมรับเด็กตามสภาพที่เป็นอยู่ อันจะยังผลให้เด็กมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย

ค) พฤติกรรมของพ่อแม่ต่อเด็กควรให้มีความสมดุลกันระหว่างการให้ความสนใจแก่เด็ก “มากเกินไป” กับ “น้อยเกินไป” ซึ่งเป็นการ

ช่วยให้เกิดความพอเหมาะพอดีและพอควร

ง) พ่อแม่ควรปฏิบัติต่อเด็กในทางโอบอ้อมผ่อนปรนมากกว่าการควบคุมหรือบังคับอย่างเด็ดขาด เพราะในบรรยากาศของการโอบอ้อมผ่อนปรนนี้ เด็กจะสามารถพัฒนาไปตามศักยภาพ โดยปราศจากความรู้สึกที่ว่า ตนเองถูกบังคับ เด็กจะได้เรียนรู้และกระทำสิ่งต่างๆ ตามระดับความสามารถและระดับพัฒนาการของตนเอง เด็กจะไม่ท้อใจเมื่อไม่ประสบความสำเร็จในสิ่งที่เกินสมรรถวิสัยของตนเอง

จ) ในเรื่องการให้รางวัลและการลงโทษ ขอให้พ่อแม่พิจารณาเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เพราะตามปกติการให้รางวัลที่ดี การลงโทษที่ดี จัดว่าเป็นเทคนิคสำหรับควบคุมให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่พ่อแม่มุ่งหวังให้รู้ กล่าวคือพ่อแม่จะสนับสนุน (ให้รางวัล) พฤติกรรมที่เห็นว่าควรสนับสนุน และจะลงโทษพฤติกรรมที่ต้องการให้เด็กเลิกกระทำเสีย พ่อแม่ที่เป็นอัครคาริไพบยจะพยายามควบคุมเด็กให้เป็นไปตามความปรารถนาหรือค่านิยมของตนเอง โดยไม่ยินยอมให้ลูกประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างอื่น ผลของการบังคับควบคุมแบบนี้ โดยทั่วไปจะมักทำให้ผู้ถูกควบคุมมีความกลัว ความเกลียด ความเคียดแค้นต่อผู้ใช้อำนาจ ลูกก็จะแสดงความรู้สึกดังกล่าวต่อพ่อแม่เช่นเดียวกัน ซึ่งอาจแสดงออกอย่างเปิดเผยหรือรู้สึกคุกรุ่นอยู่ในใจก็เป็นได้ (ถ้ากลัวการถูกลงโทษ) หากใช้การลงโทษบ่อยครั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กอาจถึงขั้นตึงเครียดจากกัน การลงโทษมีผลดีค่อนข้างน้อยแต่มีผลเสียมาก ดังนั้นหากพ่อแม่ใช้การลงโทษให้น้อยที่สุด และพยายามแนะนำชักจูงเด็ก ให้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่ต้องการ โดยแนะนำทางเลือกต่างๆ ให้เด็กตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม

แล้ว ก็จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศภายในบ้านได้เป็นอย่างดี

ฉ) พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก ห้ามปรามมิให้ลูกประพฤติชั่ว ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี สนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของลูก

ช) เสริมสร้างครอบครัวในด้านคุณธรรม ให้มีการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และฉราวาสธรรม (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ) อันเป็นข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน เป็นต้น

ซ) เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความสามัคคีปรองดองระหว่างสมาชิกของครอบครัว โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว

ฌ) เมื่อมีปัญหาครอบครัว ให้พยายามแก้ไข ไม่ปล่อยให้ปัญหาทับถมจนมากและยากที่จะแก้ไขได้ ทั้งนี้ต้องแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการแก้ปัญหาอย่างชัดเจน

ฎ) หากสุควิสัยที่จะแก้ปัญหาใดของครอบครัว ควรปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แพทย์ หรือผู้ใหญ่ เพื่อขอคำแนะนำในการแก้ไขหรือบำบัด

ฎ) เสริมสร้างสิ่งแวดล้อมทั้งในบ้านและนอกบ้านให้ถูกสุขลักษณะพร้อมกับเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันอันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตา (สังคหัตถุ 4) และข้อธรรมะอื่นๆ ที่สามารถนำมา ซึ่งการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ฯลฯ

เมื่อได้เสริมสร้างให้มีบรรยากาศในทางสร้างสรรค์มากขึ้นเท่าใด (ตามแนวทางดังกล่าวหรือแนวทางอื่นใด นอกจากที่ได้กล่าวมา) บ้านก็จะมีบรรยากาศของการเป็นบ้านได้มากยิ่งขึ้นไปด้วย และบ้านที่ได้รับการเสริมสร้างบรรยากาศแล้ว ก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกได้ดียิ่งขึ้นทั้งในด้านคุณภาพและประสิทธิภาพและพร้อมกันนั้น ก็น่าจะทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งว่ามีบรรยากาศของ “HOME SWEET HOME” มากขึ้น และ “ไม่มีที่ไหนเหมือนบ้าน” เพราะบ้านได้เอื้ออำนวยหลายสิ่งหลายอย่าง อันจะเป็นพื้นฐานมั่นคงที่ส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้าแก่ทุกคนสืบไป

ปรีชา ธรรมมา

บรรณานุกรม

- พุทธทาสภิกขุ. **มรณวาสธรรม**. กรุงเทพฯ : หจก. การพิมพ์พระนคร, 2523.
- Bahr, Stephen J. **Family Interaction**. New York : Macmillan, 1989.
- Erikson, Erik H. **Identity, Youth and Crisis**. New York : W.W. Norton, 1968.
- Freud, Sigmund **Therapy and Techniques**. New York : Macmillan, 1977.
- Fromm, Erich. **The Art of Loving**. New York : Bantam Books, 1963.
- Havighurst, Robert James. **Developmental Tasks and Education**. New York : Longmans, Green, 1952.
- Horney, Karen. **Self-analysis**. London : Routledge & Kagen Paul, 1970.
- Prescott, Daniel Alfred : **The Child in the Educative Process**. New York : McGraw-Hill, 1957.
- Rogers, Carl R. **Freedom to Learn**. Columbus : Ohio, Charles E. Merrill, 1969.